

ZBORNİK RADOVA PRVE MEĐUNARODNE KONFERENCIJE O ZAŠTITI PISANOG NASLIJEĐA, SARAJEVO 16. i 17. 9. 2019, Sarajevo: Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, 2020, 233 str.

Prva međunarodna konferencija o zaštiti pisanog naslijeđa, u organizaciji Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, održana je 16. i 17. septembra 2019. godine u Sarajevu pod visokim pokroviteljstvom člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine Šefika Džaferovića. Suorganizator konferencije bio je Univerzitet u Sarajevu, a konferenciju su još podržali Federalno ministarstvo kulture i sporta, Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke, Uprava za obrazovanje i nauku Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Konferencija je okupila 15 izlagača iz 9 zemalja (Bosna i Hercegovina, Holandija, Hrvatska, Italija, Malezija, Republika Irska, Srbija, Španija i Turska), a izlaganja su održavana na bosanskom, hrvatskom, srpskom, engleskom i turskom jeziku, uz simultani prijevod na bosanski i engleski jezik.

Radovi, njih ukupno četrnaest, prikazani su onim redom kojim su i izlagani na Konferenciji. U uvodnom radu *O uspostavljanju odjela konzervacije i restauracije u Gazi Husrev-begovoj biblioteci* autor Mevludin Kost nam donosi kratki presjek uspostave Odjela za konzervaciju i restauraciju Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, sa posebnim osvrtom na sadašnju opremljenost i organiziranost rada u Odjelu.

Rad *Izazovi pri uspostavi održivog sustava zaštite knjižnog fonda od katastrofa na primjeru Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu*, autora Dragice Krstić (Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Hrvatska) i Saše Tkaleca (Centar za inovacije u kulturi, Hrvatska), donosi nam sistematsko i dubinsko istraživanje o sistemima zaštite, ali i detaljno razrađen plan sa svim koracima koji vode ka uspostavljanju održivog sistema zaštite. Autori u svom radu posebno ističu važnost uvezivanja i kontinuirane saradnje različitih nivoa vlasti i institucija na polju zaštite od katastrofa kroz planiranja, investiranja, istraživanja, izradu strategija i, na koncu, zajedničkog djelovanja. Na temelju svih izvršenih analiza i istraživanja autori zaključuju da se kvalitetan sistem može implementirati uz kontinuirano osiguravanje resursa i uvjeta, redovno praćenje i analizu odvijanja procesa, uz njihovo stalno poboljšavanje.

Works of art on paper and parchment: conservation at the ISCR, čiji su autori Donatella Pucci (ISCR, Italija), Maria V. Quattrini (ISCR, Italija) i Maria S. Storace (ISCR, Italija), govori o metodologiji rada na *Istituto Superiore per la Conservazione ed il Restauro* (Visoki institut za konzervaciju i restauraciju) u Rimu. U radu je prezentirano pet izvještaja o konzervatorskim zahvatima na četiri u potpunosti različita artefakta čiji je osnovni medij papir,

te jedan na pergamentu. Kroz ovih pet primjera sa vrlo širokim spektrom oštećenja i problema, autorice su vrlo slikovito ilustrirale upotrebu različitih materijala i tehnika u konzervaciji i restauraciji.

Autorski prilog Fatme Banu Çakan (Istanbul University, Faculty of Letters, Conservation and Restoration of Moveable Cultural Heritage, Turška) *Condition reports and planning strategies in restoration and conservation* bavi se analizom i procjenom važnosti sistemskih i unificiranih obrazaca rada u konzervaciji i restauraciji, s posebnim osvrtom na važnost vođenja jasne i pregledne evidencije, uz kvalitetnu i sigurnu pohranu iste. U radu autorica objašnjava metodologiju rada, odnosno kreiranje konzervatorskih planova i vođenje konzervatorske evidencije na Univerzitetu u Istanbulu.

Autori Željko Mladićević (Narodna biblioteka Srbije, Srbija) i Katarina Šućur (Narodna biblioteka Srbije, Srbija) u svom radu *Laboratorija za konzervaciju papira i pergamenta Narodne biblioteke Srbije – 70 godina postojanja (1949-2019)*, prezentirajući 70 godina postojanja laboratorije za konzervaciju i restauraciju, u svom radu donose empirijske i statističke podatke o radu laboratorije za konzervaciju i restauraciju papira. Autori, na osnovu empirijskih saznanja, prepoznaju da je unapređenje i usavršavanje metodologije rada, uporedo s opremanjem laboratorije u smislu nabavke adekvatnih i neophodnih alata i instrumenata, temeljni preduvjet za efikasan i stručan rad na zaštiti bibliotečke građe.

U radu *Pergament kao podloga za pisanje, tiskanje i slikanje* autorica Sanja Serhatlić (Hrvatski restauratorski zavod, Hrvatska) detaljno analizira i predstavlja pergament kao specifičan medij. Uz vrlo detaljan opis metoda konzervacije i restauracije pergamenta popraćen fotografijama, autorica posebno problematizira ili naglašava važnost poznavanja materijala, i u pravcu stručne restauracije, ali i u pravcu odgovarajuće pohrane. Kroz prikaz nekoliko primjera, pokazane su metode konzervacije i restauracije pergamenta koje, ovisno o stepenu oštećenja, uključuju: mehaničke i hemijske analize; suho čišćenje i čišćenje otapalima; vođenje dokumentacije; omekšavanje, opuštanje i ispravljanje pergamenta; ojačavanje pregiba, poderotina i rekonstrukcija nedostajućih dijelova; retuširanje, pohranjivanje i korištenje.

Paola Fagnola (Bottega Fagnola Torino, Italija) u svom radu *Beyond conservation treatment: the role of the conservator-restorer in preservation and promotion* donosi neke nove poglede na ulogu konzervatora-restauratora, prezentirajući njihovu ulogu i odgovornost u afirmaciji i promociji zaštite kulturno-historijskog naslijeđa. Prezentirajući programe i projekte na kojima je radila, autorica rasvjetljava multidisciplinarnu dimenziju konzervatora i restauratora čiji zadatak mora biti i „promovisanje dubljeg razumijevanja profesije i povećanje svijesti o važnosti zaštite kulturno-historijskog naslijeđa kod drugih profesija i kod javnosti“.

U radu *Traditional Persian lacquered bookbinding: material technology and conservation issues* autorica Mandana Barkeshli (International Islamic University Malaysia - Department of Applied Art and Design, Malezija) donosi opsežna istraživanja o tradicionalnim perzijskim lakiranim uvezima. U radu su prezentirani detaljni opisi tradicionalne izrade ove vrste uveza, sa materijalima i tehnikama koje su korištene, sa posebno istaknutom važnosti poznavanja svih ovih elemenata kod restauracije istih. Autorica također naglašava važnost usvajanja novih materijala i savremenih tehnika kod restauracije starih lakiranih uveza, prije svega kroz laboratorijska ispitivanja i naučne potvrde upotrebe određenih materija i utjecaj istih na očuvanost ili, u drugom pravcu, na oštećenja. Samo na taj način, tvrdi autorica, može se razumjeti kompleksnost i složenost ove vrste uveza u smislu njihove strukture i konzervatorsko-restauratorskih zahvata.

Rad *Parchment, pigments and perforations: developing a treatment methodology for an 8th century Qur'an manuscript at the Chester Beatty* autorice Kristine Rose-Beers (Chester Beatty Library in Dublin, Republika Irska) govori o planu dalje konzervacije rukopisa Kur'ana iz osmog stoljeća, uz prezentaciju do sada izvršenih zahvata. Jedan od dva velika problema na ovom rukopisu su bile i stare popravke. Stare popravke su problem koji je često prisutan u svim bibliotekama starih knjiga i rukopisa, ili kod konzervatora i restauratora koji se brinu o njima. U radu su prezentirana i oštećenja koja su prouzrokovana starim, najčešće nestručnim i nekvalitetnim popravkama, ali i metode koje su koristili u odjelu za konzervaciju i restauraciji Chester Beatty biblioteke u saniranju ovih oštećenja. Drugi problem, koji je karakterističan za sve rukopise koji su pisani galskom tintom, predstavljao je gubitak teksta uslijed korozije galske tinte, ali i velika oštećenja pergamenta. Autorica posebno naglašava značaj i vrijednost jednog ovako starog i rijetkog rukopisa koji pruža ili „predstavlja jedinstvenu priliku da se istraže materijali i tehnike kod izrade orijentalnih rukopisa, istovremeno razvijajući savremene metode za uklanjanje starih popravki“.

U radu *Predlist i zalist: umjetnost, restauriranje i konzerviranje* autora Ćazima Hadžimejlića (Akademija likovnih umjetnosti Univerziteta u Sarajevu) ističe se važnost poznavanja materijala i tehnike izrade rukopisa u konzervaciji i restauraciji istih. Autor u radu prikazuje različite stilove i vrste predlista i zalista, ali i metode, tehnike i materijale koji se koriste kod konzervacije i restauracije.

Alessandro Sidoti (National Central Library of Florence, Italija) i Mario Vitalone (National Central Library of Florence, Italija) u svom radu pod nazivom *The Florence Shahnama conservation project* predstavljaju kompleksan projekt konzervacije firentinske Šahname, jednog od najstarijih sačuvanih prijepisa ovog djela u svijetu. Autori prezentiraju sve faze konzervacije ovog

rukopisa, od odabira neinvazivnih metoda analize papira i pigmenta, preko odabira materijala i tehnika restauracije do odabira metode pohrane završenih listova.

Karin Scheper (University Library Leiden) u radu *Balancing conservation decisions – Preserving material evidence of original structures and repair techniques in a Yemeni manuscripts digitization project* empirijskim istraživanjem pojašnjava i utvrđuje važnost razumijevanja varijacija u metodama i tehnikama izrade orijentalnih rukopisa. U svom radu autorica odgovara i na pitanje kako je interventnom konzervacijom poslužila projektu i istovremeno sačuvala specifičnu jemensku knjigovezačku tradiciju, ali i kako se historijska reparacija može integrirati u procese konzervacije. Iako i pojedinačni rukopisi i zbirke imaju specifične zahtjeve i probleme, ova studija predstavlja osnovne ideje ili koncept pažljivog, stručnog i sistemskog pristupa kod projekata digitalizacije rukopisa. U tom smislu autorica i predstavlja rad ili, u širem smislu, svoja iskustva, kako bi mogao poslužiti kao primjer na budućim sličnim projektima.

Ahmet Sacit Açıkgözoğlu (Faculty of Letters of Marmara University, Turška) u svom radu *Book conservation tradition in the Ottoman libraries* bavi se istraživanjima i analizama starih osmanskih dokumenata i vakufnama kojima su definirane različite pojedinosti i specifičnosti u radu starih biblioteka, kao što su uvjeti preuzimanja, čuvanja i izdavanja knjiga, prihodi biblioteke, kvalifikacije bibliotekara i njihove naknade. Autor nam donosi veliki broj vrlo zanimljivih primjera starih osmanskih dokumenata u kojima su jasno navedeni uvjeti čuvanja knjiga, kao što su: pozicioniranje polica knjiga dalje od zidova i podova (vlažnih mjesta), slaganje knjiga uspravno, prozračivanje knjiga. Osim toga, u dokumentima se nalaze i definirani uvjeti angažiranja stručnjaka (knjigovezaca, iluminatora, kaligrafa) sa tačno određenim kvalifikacijama, kao i vrste poslova (reparacije, restauracije) koje trebaju obavljati. Ove odredbe, sa manjim modifikacijama ili, bolje rečeno, detaljnijim opisima i parametrima, i danas su aktuelne i predstavljaju preporuke svih relevantnih institucija i zavoda za konzervaciju i restauraciju bibliotečke građe u svijetu.

Ruhulah Hodžić (Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu) u radu *Konzervacija i restauracija rukopisa Gazi Husrev-begove biblioteke – izazovi i perspektive* predstavlja rezultate projekata konzervacije i restauracije rukopisa u Gazi Husrev-begovoj biblioteci. U radu se definiraju osnovni problemi kod ovakvih projekata i izazovi koji se javljaju usljed specifičnosti zbirke. Na temelju konzervatorsko-restauratorskih tretmana na 470 rukopisa, autor predstavlja metodologiju rada, uz detaljan prikaz vrste oštećenja i učestalosti ponavljanja pojedinih oštećenja na rukopisima. Na osnovu izvršene analize rada na projektima konzervacije i restauracije rukopisa u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, autor zaključuje da se samo strateškim planiranjem, u okvirima

mogućnosti, uz kontinuirano usavršavanje i unapređivanje konzervatorsko-restauratorskih znanja i vještina onih koji neposredno rade na zaštiti pisanog naslijeđa, te saradnjom i razmjenom iskustava i na individualnoj i na institucionalnoj ravni može stručno, dugoročno i efikasno raditi na očuvanju i zaštiti rukopisa.

Na kraju, može se reći da je ovaj zbornik potvrdio multidisciplinarnost konzervacije, da je i riječju i slikom, zajedno s istoimenom konferencijom, posvjedočio predanost konzervatora očuvanju kulturno-historijskog naslijeđa, definirao njihovu posvećenost da razmjenjujući vještine, znanja i iskustva kreiraju sudove u pogledu metoda, tehnika, zahvata, korištenja materijala i da kreiraju uvjete za bolje i efikasnije djelovanje na putu očuvanja kulturno-historijskog naslijeđa. Zbornik kroz veliki broj zanimljivih i stručnih radova omogućava uvid ne samo u osnovne i bazične informacije o zaštiti pisanog naslijeđa već i u značaj i važnost razumijevanja zaštite pisanog naslijeđa kao jednog od osnovnih preduvjeta za očuvanje i tradicije, i kulture, i historije. *Zbornik radova Prve međunarodne konferencije o zaštiti pisanog naslijeđa* svjedoči o stalnoj opredijeljenosti i posvećenosti Gazi Husrev-begove biblioteke zaštiti, afirmaciji i promociji kulturno-historijskog naslijeđa.

Ruhulah Hodžić